بیستەمین ساڵیادی ڕاپەڕین و چەند سەرنجێك

غەفوور مەخمووری

قۆناخێکی نوێ

دوای ڕاپەڕینی بەهاری ١٩٩١ی گەلی کوردستان، قۆناخیکی نوێ لە ژیانی سیاسی باشووری کوردستان دەستپێدەکات کە جیاوازە لە ژیانی سیاسی پێشتر، لەبەرئەوەی ڕاپەڕین بووە هۆی هەڵتەکاندنی تەواوی دەزگاو دامەزراوەکانی بەعس لە کوردستان و، بۆ یەکەم جار توانرا زۆربەی هەرەزۆری شارو شارۆچکەکانی کوردستان بە کەرکوکیشەوە ڕزگار بکرێ و بکەوێتە دەست گەلی کوردستان، هەرچەندە سەرەتا ڕاپەڕین لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە سەرکوتکراو کۆڕەوی خەڵکی کوردستان دەستیپێکرد، بەڵام کۆڕەو سەرەڕای ئازارو مەینەتییەکانی دەرگایەکی مەزنتری بۆ گەلی کوردستان کردەوە، ئەویش دەرچوونی بڕیاری ٦٨٨ بوو لە لایەن ئەنجوومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی ، بۆ پاراستنی گەلی کوردستان لە هەڕەشەکانی بەعس و ، ئەمە وایکرد خەڵکی کوردستان بگەڕێنەوە سەر ماڵ و حاڵی خۆیان.

پاشتر لە ١٩٩٢/٥/١٩ بۆ یەکەم جار گەلی کوردستان ئازادانە ڕوویان کردە سندوقەکانی دەنگدان و یەکەم پەرلەمانی کوردستانیان هەڵبژاردو پاشان پەرلەمانیش متمانەی بە یەکەم کابینەی حکومەتدا، لێرەوە گەلی کوردستان ڕووبەڕووی ئەزموونێکی نوێ و ژیانێکی سیاسی نوێ بۆوە کە ئەویش بەڕێوەبردنی وڵات و حوکمدارییە، ئەوەبوو ئەرکی ڕێکخستنەوەی دەزگاو

دامەزراوەکانو داڕشتنو دانانی یاساو کاری خۆ بەڕێوەبردن بەو پەرلەمانو حکومەتە سپێردرا، ئەو دامەزراوانەیش کەوتنە کارو خەبات بۆ بەڕێوەبردنی وڵات ، بۆیە دەتوانین بڵێین راپەڕینی بەهاری ١٩٩١ خاڵی وەرچەرخان بوو لە مێژووی کوردستانو گەلی کوردستانی خستە قۆناخێکی نوێ بە هەموو ماناکانییەوە، بەڵام ئەوەی جێگەی داخە لە ساڵی ١٩٩٤ و ١٩٩٥ شەڕی ناوخۆی نێوان پارتی دیموکراتی کوردستانو یەکێتی نیشتمانی کوردستان روویداو، دەتوانین بڵێین ئەو شەڕە هەڵەیەکی گەورەبوو لەهەمان کاتدا کاریگەرییەکی زۆر خراپی کردەسەر ژیانی سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتی کوردستانو بۆ ماوەیەکی درێژ تواناکانی کوردستانی پەکخستو تاڕادەیەکیش شیرازەی سیاسیو کۆمەڵایەتی کوردستانی تێکدا، ئەگەر شەڕی ناوخۆ نەبوا ئەوا ئێمە ئێستا لە رەوشێکی دی دابووینو لەلایەن دۆستو دوژمنەوە خوێندنەوەی ترمان بۆ دەکراو ژمارەیەکی بەهێزتریش دەبووین لە نێو هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکەدا، بێگومان شەڕی ناوخۆ بووە هۆی تێکدانی ئەجێندای کورد لە رووی سیاسیو ئابووریو کۆمەڵایەتیو ئیداریو زۆربەی بوارەکانی دیو تا ئێستاش ئەمە کاریگەری ماوەو کاتێکی زۆری دەوێ تا خاڵە نێگەتیفەکانی شەڕی ناوخۆ نەمێنن، بۆیە دەبێ هەموو لایەکمان هەوڵبدەینو کار بکەین کە جارێکی دی هەڵەی وا روونەداتەوە.

لەدەستدانی هەڵێکی زێڕین

لەدوای راپەڕینی بەهاری ١٩٩١ دروشمی سیاسی کوردستان گۆڕاو بووە فیدرالییەت، پێشتر تەواوی دانوستاندنەکانی سەرکردایەتی کوردستانو

حکومەتەکانی ئێراق لەسەر بنەمای ئۆتۆنۆمی بوو، ئەم گۆڕانکارییە لە خواستەکانی کورد هەنگاوێکی پۆزەتیڤ بوو لە زۆر لاوەش وەك هەنگاوێك بەرەو سەربەخۆیی کوردستان سەیر دەکرا، جگە لەوە تا ساڵی ٢٠٠٣ هەستی کوردستانی بوون لە هەڵکشاندا بوو ، بەڵام لەدوای رووخانی رژێمی بەعسەوە لە جیاتی راگەیاندی سەربەخۆیی کە سەرکردایەتی کوردستان رووی لە بەغدا کردەوەو کەوتە کارکردن بۆ ئێراقێکی گوایە یەکگرتوو (کە هەرگیز ئەمە روونادات)، وردە وردە هەستی ئێراقی بوون لای هەندێ لا سەری هەڵدایەوە، بێگومان ئەمەش کارێکی باش نەبوو، لەبەرئەوەی بووە هۆی لاوازی هەستی نەتەوەیی، هەموو لایەکمان دەزانین کە ئێراق وڵاتێکی داتاشراوو دەستکردەو بەزۆر باشووری کوردستانی پێوە لکێنراوە، بۆیە ئەگەر لە دیدگایەکی نەتەوەیی سەیری ئەم پرسە بکەین نە خاکی کوردستان بەشێکە لە خاکی ئێراق‌و نە گەلی کوردستانیش بەشێکە لە گەلی ئێراق، ئەوە زوڵمێکی مێژوویی گەورەیە لە گەلی کوردستان کراوەو بە ئێراقی عەرەبییەوە لکێنراوە، لە ٢٠٠٣ کورد هەلێکی زێڕینی لە دەستدا بەوەی کە رووی کردەوە بەغدا، ئەو بەغدایەی کە نەمابوو ئەو دروستی کردەوەو، ئێستایش دەبینین لە پاداشتی ئەمەدا لایەنە ئێراقییەکان چی بە کورد دەکەن!! ٢٠٠٣ دەمانتوانی بچینە کەرکوك‌و بیکەین بە سەنتەری بڕیاری سیاسی کوردستان بەڵام بەداخەوە ئەوەمان نەکردو چووینە بەغداو بۆ کێ بۆ کەسانێك کە هیچیان بە دەست نەبوو دژی خواستەکانی کورد بوون!!

هەموومان لە بیرمانە ئۆپۆزسیۆنی ئێراق پێش رووخانی رژێمی بەعس چۆن دژی خواستەکانی کورد بوون تەنها بۆ مجامەلە هەندێ جار دەیانگوت

ڕێز له خواستی گەلی کوردستان دەگرین، بۆ نموونه له کۆنگرەی سەلاحەددین که له ڕاگەیاندنی کۆتاییدا هاتبوو: (ڕێز له خواستی گەلی کورد دەگرین)، ناوی فیدراڵییەتیشیان نەهێنابوو لەگەڵ ئەوەشدا پاشان زۆربەی لایەنەکان مانشێتی سەرەکی ڕۆژنامەکانیان (رفض نتائج مؤتمر صلاح الدین) بوو ، بەڵێ ئەوە هەڵوێستی لایەنه ئێراقییەکان بووە، ئەو هێزانەی ئەمڕۆ حوکمی ئێراق دەکەن ئەوانەن که دوێنێ ئۆپۆزسیۆن بوون، جا له کاتێکدا که ئۆپۆزسیۆن بوون‌و هیچ دەسەڵاتێکیان نەبوو دژی خواستەکانی کورد بوون ، ئەی که دەسەڵاتیان بوو دەبێ چۆن بن؟! بێگومان ئەوەن که ئەمڕۆ دەیبینین کەوا دژی هەر شتێکن کورد داوای بکات‌و له بەرژەوەندی کورددا بێت، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت که عەقڵیەتی عەرەبی ئێراق قابیلی گۆڕان نییەو نابێ لەم ڕووەوە فێڵ له خۆمان بکەین، هەشتا ساڵەی ئەزموونمان لەگەڵ دەسەڵاتی عەرەبیی ئێراق ڕوون‌و ئاشکرایه که جگه له ستەم‌و ماڵوێرانی چیترمان دەست نەکەوتووەو ئەوە ئێستایش هەڕەشەکانیان دەبینین.

کاری حیزبایەتی

لەدوای ڕاپەڕینەوە کەش‌و هەوایەك هاته ئارا بۆ کاری سیاسی‌و لەو کەش‌و هەوایەدا کۆمەڵێ حیزب‌و لایەنی سیاسی به ئایدۆلۆژیای جیاجیا له دایکبوون‌و هەندێکیان زوو گۆڕەپانەکەیان چۆلکردو هەندێکیشیان تا ئێستا له کارو خەباتدا بەردەوامن، بەڵام نەیانتوانیوە ببنه هێزێکی تەواو کاریگەر ئەمەش هۆکاری خۆی هەبووە، لەسەرووی هەموویانەوە هۆکاری ئابووری بووە لەبەرئەوەی تەواوی توانا ئابوورییەکانی کوردستان له

دەستی هەردوو حیزبی دەسەڵاتداری کوردستان پارتی و یەکێتی دایەو بەو هۆیەوە پێگەی خۆیان بەهێزتر کردووەو، وەکو پێویستیش هاوکاری حیزبەکانی دی نەکراوە، لەم رووەوە نا عەدالەتییەکی زۆر کراوە لەبەرئەوەی بەپێی میزاجی شەخسی هاوکاری حیزبەکان کراوەو، زۆر جاریش ئەو هاوکارییە بڕاوەو وەکو سزایەك بەرامبەر هەندێ لایەن بەکارهێنراوە، ئەمە هۆکارێکی سەرەکی بووە بۆ گەشە نەکردنی هەندێ لایەنی سیاسی لە کوردستان.

سیستەمی کاری حیزبایەتی لە کوردستاندا پێویستی بە گۆڕانکاری هەیە بەڵام تا ئێستایش لەم رووەوە گۆڕانکاری تەواو رووی نەداوەو لە سەرەتادان، لەبەر ئەوەی کاتێ گوڕانی تەواو رودەدات کە شێوازی بیرکردنەوەمان بۆ کاری سیاسی گۆڕانی گەورەی بەسەردا بێت، تا ئێستایش لە دیدگایەکی کلاسیکییەوە سەیری حیزب دەکرێ‌و باس لە حیزبی بچوك‌وحیزبی گەورە دەکرێ، کە لە راستیدا ئەوە بۆچوونێکی دروست نییەو گەورەیی‌و بچوکی لە هەڵوێستی حیزب دایەو، دواتر زۆر حیزبی گەورە هەبوون بچوك بوونەتەوەو زۆر حیزبی بچوکیش گەورە بوون، بۆیە دەبێ روانگەیەکی سەردەمییانەمان هەبێ بو کاری حیزبایەتی لە کوردستاندا.

ئۆپۆزسیۆن

لەدوای راپەڕینەوە تا ئێستاش ئۆپۆزسیۆنێکی تەندروست لە کوردستان دروست نەبووە، لەبەرئەوەی کەشی سیاسی لە کوردستان بە کۆمەڵێ هەڵکشان‌و داکشاندا تێپەڕیوەو کوردستان دەوڵەت نییە، بێگومان بێ

بوونی ئۆپۆزسیۆنیش بە دیموکراتیزەکردنی کوردستان تەواو نابێت، بە مانایەکی دی هەر وڵاتێك یا هەر شوێنێك کە ئۆپۆزسیۆنی نەبوو، واتە ئەو وڵاتە یا ئەو شوێنە دیموکراسیییەتی تەواوی لیَ نییە، لەبەرئەوەی بوونی ئۆپۆزسیۆن هۆکارە بۆ کامڵبوونی پرۆسەی بە دیموکراسی بوون.

ئۆپۆزسیۆن‌و دەسەڵات دوو دیدی جیایان هەیە بەڵام لە ئەنجامدا دەبێ هەردوولا مەبەستیان خزمەت کردن بێت نەك سڕینەوەی یەکتر، پێویستە هەردوولا تەواوکەری یەکتر بن کاربکەن بۆ بیناکردنی کۆمەڵگایەکی مەدەنی‌و خۆشگوزەرانی زیاتر بۆ خەڵك، بوونی ئۆپۆزسیۆنێکی نیشتمانی کارا لە کوردستان پێویستییەکی مێژوویی‌و بابەتییە بۆ بەرەو پێشڤەبردنی کۆمەڵگە.

نەوەی دوای ڕاپەڕین

نەوەی دوای ڕاپەڕین نەوەیەکی کراوەو ئازادترن لە پێشتر، خۆیان دووری ژیانی حیزبایەتی دەگرن‌و زۆر نیگەرانن لە ڕەوشی سیاسی کوردستان، کە دەبینن لە ژیانی سیاسیدا بەشدارییان پێنەکراوەو بواریان بۆ نەڕەخساوە تواناکانی خۆیان تاقیبکەنەوە،کە دەبێت بواری تەواویان پێبدرێت بۆ ئەوەی ڕۆڵی خۆیان ببینن لە بەڕێوەبردنی ئەو وڵاتە، نەوەی دوای ڕاپەڕین نەوەیەکی چاوکراوەو ڕەخنەگرن‌و جێگەی ئومێدن، هەقە لە توڕەبوون‌و ناڕازی بوونیان بگەین کە وەك پێویست بواریان پێنەدراوە، لەسەر دەسەڵاتیشە گوێ لە خواستەکانیان بگرێت‌و بواری کاریان بۆ بڕەخسێنێت‌و لەسەر بنەمای تواناو لێهاتوویی بەرپرسیارێتییان بخاتە

ئەستۆوبەپێی پرەنسیپی ئەرك‌و ماف ئەركیان پێ بسپێرێت‌و مافییان پێبدات.

عەقڵیەتی شاخ‌و عەقڵیەتی شار

كە باس لە عەقڵیەتی شاخ دەكەین مەبەستمان عەقڵیەتی شۆڕشگێڕییە، كلتوری خەباتی شاخ كلتورێكی شۆڕشگێڕی پڕ بەخودان‌وخۆڕاگرییەو پێویستە هەمیشە بە چاوی ڕێزەوە لێی بڕوانین، لەبەرئەوەی بەشێكە لە دیرۆك‌و سەروەرییەكانی نەتەوەكەمان‌و لە سەرهەڵدان‌و كەوتن‌و هەڵسانەوەی هەر شۆڕش‌و بەرخودانێكی گەلی كوردستاندا شاخ پشت‌و پەنامان بووەو ئەو كەسەی كە رووی لە شاخیش كردووە بۆئەوە بووە زوڵم‌و ستەم لەسەر گەلەكەی لاببات‌و ژیانێكی باشتری بۆ دەستەبەر بكات، شاریش كە بە مانای مەدەنییەت دێت پێویستە عەقڵیەتێكی مەدەنی ئیدارەی بكات‌و دەزگاو فەرمانگەكانی دامەزراوەیی بن بە پێی سیستەم كار بكەن نەك بە میزاجی شەخسی، ئەگەر سەیر بكەین لە ماوەی ئەو بیست ساڵەی رابردوودا سەرەڕای ئەوەی كە هەستدەكرێ وردە وردە دەمانەوێ بەرەو كۆمەڵگایەكی مەدەنی هەنگاو بنێین بەڵام تائێستاش عەقڵیەتی شاخ زاڵە بەسەر بیركردنەوەی مەدەنییانە، بە بڕوای من ئەوەش دەگەڕێتەوە بۆئەوەی كە تا ئێستا ئێمە لە قۆناخی رزگاری نیشتمانیداین‌و هەست بەو مەترسییانە دەكەین كە لەسەرمانن.

سەربەخۆیی تاكە چارەسەرە

بیستەمین ساڵیادی راپەڕین هاوکاتە لەگەڵ ئەو گۆڕانکارییانەی کە لە ڕۆژهەڵاتی ناڤیندا روودەدەن، ئەوا باشووری سودان دەنگیان بۆ سەربەخۆیی خۆیاندا، دەسەڵاتی تونس‌و میسر گۆڕان‌و گۆڕانکاری مەزنتریش لە ناوچەکەدا بەڕێوەن، بۆیە هەقە ئێمەیش ریزەکانی خۆمان یەکبخەین‌و ناکۆکییەکانمان بەلاوە بنێین‌و کار بۆ پڕۆژەی گەورەی نەتەوەیی بکەین‌و بیر لەوە بکەینەوە وەك نەتەوەکانی دی بڕیار لە چارەنووسی خۆمان بدەین‌و داهاتووی خۆمان بنیات بنێین‌و، بە دەستی خۆمان کەرکوك‌و مەخموورو خانەقین‌و شنگال‌و شێخان‌و دەڤەرەکانی دی بگەڕێنینەوە سەر کوردستان‌و ئەگەر خۆمان ئەوە نەکەین دەبێ هەر بەدیار جێبەجێکردنی ماددەی (١٤٠) ەوە باوێشك بدەین، لەبەرئەوەی هیچ دەسەڵاتێکی عەرەبی ئێراقی ئامادە نییە ئەو دەڤەرانە بگەڕێنێتەوە سەر کوردستان، بۆیە دەبێ خۆمان ئەوە بکەین‌و، ئنجا بڕیاری بوێرانەو نەتەوەییانەی خۆمان بدەین بۆ سەربەخۆیی کوردستان‌و، بیستەمین ساڵیادی راپەڕین بکەینە ساڵی دامەزراندن‌و راگەیاندنی دەوڵەتی کوردستان.